

14/9

Religion och samhälle

T. S. ELIOT: *Idén om ett kristet samhälle*. Gebers. Pris 3 kr.

I SIN NU på svenska publicerade essä, på engelska utkommen redan år 1939, framlägger Eliot huvudpunkterna i sin kristna samhälls-åskådning. Hans tankar är inte nya, men de presenteras med en ärlighet, formuleringsskicklighet och dialektisk skärpa som ger dem intresse. Endast kristendomen och det kristna samhället kan frälsa världen, det är huvudtesen. Att denna tes ställs i förgrunden innebär icke att Eliot anbefaller sin tro väsentligen som hälsomedel. Som god katolik söker han förena rationalism och religiositet. "Det värsta av allt är att försvara kristendomen inte därför att den är sann, utan därför att den är nyttig", skriver han. Han talar dock så mycket om trons nytta och så litet om dess sanning att det pragmatiska inslaget ter sig som det dominerande.

Eliots dialektik i frågan utmärkes av att han ständigt opererar med tre

samhällstyper. Den liberala åskådningen kännetecknas, förklarar han, av negativism och osäkerhet. Liberalismen har upplöst värden och traditioner, men har intet positivt att sätta i stället; "den är en rörelse som snarare leder bort från än fram till någonting bestämt". Snarast synes han i satser som dessa med liberalism mena en av religiösa föreställningar obunden criticism, men i andra sammanhang fattas liberalismen i helt annan mening, såsom ekonomisk gammalliberalism, och sammanblandningen av de båda tankelinjerna underlättar angreppet. Den världsliga humanism som ofta förkunnas från liberalalt håll avvisas av Eliot som teoretiskt ohållbar; humanism som utbyggnad av religionen är möjlig, men varje annan form av humanism faller på fränvaron av religiösa sanktioner. Begreppet demokrati förkastas genom en metod som knappast förtjänar annat namn än advokatyr: ordet används, skriver Eliot, i så många skiftande bemärkelser att det över huvud icke lämpar sig för debatt (han glömmer att detsamma kunde sägas exempelvis om liberalism och kristendom).

Det andra samhälle om vilket Eliot talar och som han utan varje reservation underkänner är det hedniska, representerat av nazism och kommunism. Detta samhälle uppstår vid ett visst stadium ur det liberala samhället; den satsen spelar en central roll hos Eliot och är en konsekvens av hans förnekande av den icke religiösa humanismens möjlighet. "Ur själva liberalismen kommer de åskådningar som förnekar den"; då liberalismen upphör att tyglas och tempereras av religionen slår den över i ett slags hednisk kult — så tycks Eliots något vagt och undvikande utförda tankegång vara beskaffad.

Mot otron (liberalismen) och den härur framgångna vantron (kommunism och nazism) ställer Eliot den kristna tron. Det kristna samhället skall präglas icke blott av en nägorlunda fast gemensam tro — även om icke alla dess medlemmar är kristna i egentlig mening — utan också av en humanitär och tolerant moral. Ty, såsom Eliot skriver i en annan essä (*Catholicism and international order*): "Vi känner oss förvissade om att moralen vilar på religiös sanktion, att världens sociala organisation vilar på moralisk sanktion och att vi kan bedöma timliga värden endast i ljuset av eviga värden". Kristendomen är kommunismens och nazismens enda värdiga motståndare: "Om ni inte vill veta av Gud, skall ni böja er för Hitler eller Stalin." Ett huvudsyfte med Eliots nu översatta essä är att klargöra hur ett kristet samhälle skall utformas; hans uttalanden på denna punkt — starkt färgade av katolska tendenser — är emellertid av mind-

re intresse än hans centrala argumentationslinje.

Den antydda tankegången är Eliot inte ensam om. Den intar en viktig plats i samtidens religiösa förkunselse. Den moderna människan påstås ha att välja mellan en religiös tro och en satanism som förklarar vara förkroppsligad hos nazismen och kommunismen; något tredje finns inte. Ett par svaga detaljer i detta resonemang sådant det utföres av Eliot har redan i det givna referatet påpekats. Viktigare är att fastslå godtyckligheten i hela tankegången. Enklast sker detta kanske genom en erinran om att enligt all erfarenhet ett växande antal människor förkastar mera preciserade religiösa föreställningar — det är om sådana, icke om en vag gudstro, det här är fråga — utan att därför hamna i några extrema politiska ideologier. Från denna synpunkt är resonemanget oriktigt. Det är också logiskt ohållbart, såvida icke en rad tvivelaktiga och blott i förbigående redovisade antaganden godtas.

Då Eliot talar om liberalism använder han ordet i en betydelse som passar honom, men som eljest är högst ovanlig. Om med liberalism i andliga sammanhang helt enkelt menas åsiktsfrihet och tolerans, faller Eliots argumentation sönder på en viktig punkt. Det liberala samhället blir då icke något negativt annat än i den meningen att det icke påtvingar någon majoritetens eller statsledningens åsikter. I den liberala statens hägn kan alla åskådningar blomstra: religionerna likaväl som förnekelsen, den kristna likaväl som den profana humanismen. Påståendet att inom denna ram de "onda" rörelserna måste vinna seger blir då ett uttryck för en underlig religiös defaultism; varför skall inte kristendomen, vars sanning och kraft Eliot är övertygad om, bli främst i denna fria tävlan?

Då Eliot talar om det kristna samhället undviker han att nämna något exempel på ett sådant samhälle. Det verkar, det kan inte hjälpas, klok taktik. Kristen och katolsk åskådning har i vår tid — för att blott stanna vid denna — representerats av en påve som prisar den fascistiska staten och välsignar det italienska angreppet mot Abessinien; bland de samhällen som sagt sig och av den katolska kyrkan förklarats vara i eminent grad kristna är Dollfussdiktaturen i Österrike och framför allt Francos terroristiska regim i Spanien (nyss på ett nedgörande sätt analyserad av katoliken E. J. Hughes i arbetet *Report from Spain*). Vi har alltså aktuella bevis på att den kyrka som Eliot representerar, kan lera sig med regeringar som just ur den grundläggande humanistiska synpunkten ter sig lika förhatliga som Stalins och Hitlers styrelser. Detta berörs icke med ett ord av Eliot.

Man kan utgå från att Eliot icke erkänner exempelvis Franco-Spanien såsom ett kristet samhälle av den typ han eftersträvar. Den idealstat om vilken han drömmer skulle säkerligen vara acceptabel även för icke troende humanister. Men med det sagda är oklarheten och godtyckligheten hos Eliot belysta. Med minst lika starka skäl som han kunde en ateistisk liberal påstå icke blott att de mest brutala regimerna i samtiden antingen är kristna eller hedniskt nationalistiska, utan också att endast en liberal regim som inte godtar vare sig den ena eller den andra av dessa åskådningar ger möjlighet till ett "gott liv".

Kärnpunkten, den endast i några spridda satser framskyntande kärnpunkten i Eliots framställning, måste emellertid sägas vara en annan. Det är tanken att "moralen vilar på religiös sanktion"; på denna sak bygger han sitt avståndstagande från den profana humanismen — t. ex. i essän *The humanism of Irving Babbitt* —, och den framstår som ledmotivet även i skriften om det kristna samhället. Om med denna sats menas att moral icke kan existera utan religion, är den uppenbart oriktig. Människor utan religion men med moral möter vi dagligen; endast om man påstår att alla människor "i grunden" är religiösa eller dylikt blir saken sann, men då blir den också totalt ointressant. Om återigen menas att en viss moral, exempelvis en kristen moral, blott kan upprätthållas i samband med en bestämd tro, uppstår två skilda problem. Logiskt kan icke ett moraliskt handlande härledas ur den kristna läran, t. ex. ur uppfattningen att Gud önskar det eller det eller att den eller den handlingen leder till himmelen respektive helvetet — även i detta fall uppstår ett val mellan skilda beteenden. Psykologiskt är en påverkan möjlig. Men det är en öppen fråga om de allmänna regler som en icke-kristen moral uppställer är mindre suggestiva och verksamma än de trosföreställningar med vilka den kristna moral-läran arbetar. På dessa frågor ingår Eliot inte, och en närmare diskussion är därför utesluten. Att det för många är omöjligt att tro på den katolska kyrkans dogmsystem tycks inte falla Eliot in.

*

Den svenska upplagan av Eliots skrift är ytterst otillfredsställande. Översättaren har stundom slagit ihop åtskilda stycken, i andra fall delat upp sammanhängande stycken; vidare har han hänsynslöst ändrat interpunktionen. Redan härigenom blir Eliots på engelska icke alltför klara framställning onödigt dunkel. Värre är att översättningen är dålig. Anmälaren har jämfört större delen av den svenska och den engelska

texten och kan betyga att endast en mening på fyra eller fem är någorlunda nöjaktigt återgiven.

Några exempel. I andra kapitlets första stycke talas om tre utvecklingsmöjligheter: ett fortskridande förfall av samhället, utformningen av ett effektivt världsligt samhälle och övergången till ett positivt kristet samhälle. Därefter fortsätter den engelska texten: "The third will only commend itself to those who agree in their view of the present situation, and who can see that a thoroughgoing secularism would be objectionable, in its consequences, even to those who attach no positive importance to the survival of christianity for its own sake." Den svenska översättningen lyder: "En tredje möjlighet kommer att synas självfallen endast för dem som är överens med mig i sin syn på den nuvarande situationen och som kan se, att en genomgående sekularisering skulle vara diskutabel, med hänsyn till sina följder, även för dem som inte positivt hoppas att kristendomen skall överleva för sin egen skull." Den rad fel som här föreligger är påtagliga; värst är att läsaren får intrycket att det här är fråga om en ny möjlighet utöver de förut nämnda och därför har svårt att fatta tankegången. "Incidental-ly" översattes med "eventuellt", "exalted" med "högröstad" — attributet används om en revolution — "profess" med "erkänna" i stället för "bekänna". Orden "the rulers and would-be rulers of modern states" återges med "de styrande i en modern stat och de som skall föreställa vara det" (i stället för "de som eftersträva styrelsemakten"); "here as hereafter the alternative to hell is purgatory" blir "här som annars är skärselden alternativet till helvetet." Dessa exempel anförs därför att de kan relateras kort; mera störande är de fall då meningen går förlorad genom relativt invecklade felaktigheter.

Herbert Tingsten

D·N
17/9 1947

Den långa parentesen

Då importregleringen beslutades i mars detta år förklarade statsrådet Gjøres att det här blott var fråga om en kort parentes i handelspolitiken. Stats- och finansministrarna gav lika optimistiska redogörelser inför riksdagens kamrar. Regeringsorganet kunde till och med efter samråd "med initierade kretsar" förkunna att "på tre kvarts år bör krisen kunna övervinnas". Då oppositionen uttryckte oro sades den vara driven av partipolitiska spekulationer. Dåvarande handelsministern — enligt *Morgon-Tidningen* i går den ende man i Sverige som såg läget klart — uttalade att de oppositionella partierna medvetet arbetade för inflation och alltså förde en "onationell" politik.

Sedan rundabordskonferensen med representanter för skilda näringsgrenar strandat i juni och krisens skärpning blev uppenbar betygade regeringens talesmän ånyo sin självbelåtenhet och sin förtröstan. Enligt statsministern var konferensens sprängning från partipolitisk synpunkt en fördel för regeringen. Opponenterna uppmanades än en gång att sluta upp kring de styrande, så att dessa icke rubbades i sin auktoritet. *Morgon-Tidningen* hävdade att regeringspolitiken, som med säkerhet kunde väntas bemästra krisen, vann understöd i allt vidare kretsar.

I september, då en ytterligare skärpning av krisläget blivit uppenbar, talas inte längre om parenteser; regleringarna skärps ungefär vid den tidpunkt då man enligt marsperspektivet skulle kunna börja förbereda deras avveckling. Den rad av självsäkra och optimistiska påståenden som gjordes på våren eller försommaren har vissnat innan höststormarna kommit. Andra argument för att stävja det växande missnöjet träder i förgrunden.